

Z PRAC BIBLIOTEKI ŚLĄSKIEJ

Barbara Gerlich

Exlibrisy polskie w zbiorach Biblioteki Śląskiej.

/Wystawa: 20 października - 15 listopada 1975 r./

Małą formę grafiki użytkowej, jaką jest exlibris, gromadzi Biblioteka Śląska od lat sześćdziesiątych.

Zbiór Biblioteki, liczący ogółem 3 181 sztuk zarówno w te-
kach jak i w formie luźnej, jest aktualnie największym biblio-
tecznym zbiorem exlibrisów na terenie województwa katowickiego.

Zwyczaj prezentowania publiczności tego rodzaju grafiki ma
w Polsce długoletnią tradycję, którą kontynuuje również Bibliote-
ka Śląska. Pierwsza wystawa odbyła się w Bibliotece przed szes-
nastu laty; pokazano na niej exlibrisy ze zbiorów prywatnych Je-
rzego Fusieckiego - bibliofila kolekcjonera. Drugą wystawę exli-
brisów, a pierwszą prezentującą zbiory wyłącznie biblioteczne,
zorganizowano jesienią 1975 roku. Ekspozycję przygotował Dział
Zbiorów Specjalnych, w którym wraz z ikonografią gromadzi się
również exlibrisy.

Jako materiał wystawowy posłużyło 250 luźnych księgoznaków,
teki oraz literatura bibliofilska i exlibrisologiczna, które wy-
stawiono w 28 gablotach w holu Biblioteki. Ze względu na obfitość
tematów, technik i twórców materiał podzielono na grupy chronolo-
giczno-tematyczne.

Pierwsze gabloty na parterze zawierały publikacje poświęco-
ne exlibrisom. Grupę tę otwierały dwa wychodzące w okresie mię-
dzywojennym czasopisma bibliofilskie: "Exlibris", wydawany w la-
tach 1917-1929 początkowo we Lwowie a potem w Krakowie przez

Towarzystwo Miłośników Książki, oraz trybuna bibliofilów okresu międzywojennego "Silva Rerum" /1925 - 1939/. Biblioteka posiada komplet obu tych czasopism pod sygn. 5003 III, 5029 III.

Z ciekawszych druków dotyczących prezentowanych materiałów wymienić należy "Bibliografię polskiego exlibrisu 1874 - 1925" Kazimierza Reychmana, wydaną w Krakowie w 1925 r. /sygn. 22245 II/, a także pomnikową pracę Zygmunta Klemensiewicza "Bibliografię exlibrisu polskiego. Z przedm. Edwarda Chwalewika. Przejrzała i uzupełniła H. Lipska", powstałą w czasie okupacji, a wydaną we Wrocławiu w 1952 r. przez Ossolineum /sygn. 209083 II/. Nie zabrakło również monograficznych prac E. Chwalewika, Kazimierza Piekarskiego i Wiktora Wittyga, omawiających historię polskiego księgoznaku¹. Rzadkością bibliofilską była umieszczona na wystawie praca E. Chwalewika "Wojenne straty polskich zbiorów exlibrisów". Wrocław 1949 /sygn. 79706 II/.

W grupie katalogów znalazły się m.in. praca: "Pięć wieków exlibrisu polskiego . Oprac. Maria Gronska". Warszawa 1973, podająca informacje o zbiorze księgoznaków Biblioteki Narodowej /sygn. 340933 I/ oraz "Polski ekslibris medyczny". Wrocław 1975 /sygn. 479633 II/. W tym zespole najpiękniej prezentował się katalog Anny Lewickiej-Kamińskiej "Nieznane ekslibrisy polskie XVI wieku w Bibliotece Jagiellońskiej". Kraków 1974 /sygn. 342814 III/. Zasoby śląskich zbieraczy exlibrisu przedstawiał katalog zbiorów Mariana Wojciechowskiego z Zabrza².

Grupa katalogów z kolejnych Międzynarodowych Biennale Exlibrisu /odbywających się od 1963 r. w Muzeum Zamkowym w Malborku/ dawała przegląd najnowszych osiągnięć i szkół tego rodzaju grafiki.

Kolejną część ekspozycji stanowiły teki exlibrisów, wśród których znalazły się m.in. "Księgoznaki Franciszka Walczowskiego", wydane przez Krakowski Oddział Towarzystwa Przyjaciół Książki w 1973 r./sygn. G 3577 II/, teka "20 Ekslibrisów Tadeusza Solskiego /sygn. G 3575 III/ oraz najokazalej prezentująca się teka "Exlibris de Pologne" wydana w 1970 r. przez Muzeum im.Przypkowskich w Jędrzejowie /sygn. G 3580 II/.

Gabloty pierwszego półpiętra przedstawiały proces tworzenia znaku własnościowego książki. Wystawiono tu ołówkowe szkice exlibrisów, rysunek tuszem a także matrycę cynkową do odbijania exlibrisu.

Ekspozaty te uzupełniały publikacje dotyczące różnych technik graficznych i ich stosowania³.

Zasadniczy trzon wystawy na dwóch piętrach tworzyły poszczególne grupy chronologiczno-tematyczne exlibrisów luźnych, począwszy od najstarszych pochodzących z zasobu starych druków Biblioteki. Ze względu na zabytkową wartość tych obiektów zaprezentowano tylko ich fotokopie. Najstarszymi były herbowe superexlibrisy dla: Piotra Opalińskiego, dworzanina Zygmunta I, pochodzący z 1549 r. i nieco późniejszy superexlibris Pawła Piaseckiego powstały przed 1649 r. Oba te księgoznaki nie znane są badaczom polskiego exlibrisu. Zaprezentowano też superexlibrisy Lubomirskich i Sanguszków, omawiane przez St.J.Gruczyńskiego⁴.

Z XVIII wieku pochodził też exlibris dla Mikołaja Dembowskiego /miedzioryt Jana Fryderyka Mylius/. Pokazano również XIX-wieczne exlibrisy dla Witolda Kazimierza Czartoryskiego, Emeryka Hutten-Czapskiego, Józefa Zamoyskiego i innych.

Z grupą tą korespondowała gablota zawierająca XX-wieczne exlibrisy heraldyczne w tece "Exlibrisy o motywach heraldycz-

nych" Jerzego Drużyckiego /sygn. G 3574 III/ i szereg prac lut-
nych rylca Tadeusza Cieślowskiego - syna, Zofii Fijałkowskiej
i Tadeusza Przypkowskiego.

Kolejna część ekspozycji zawierała prace poszczególnych
artystów wypowiadających się w różnorodnych technikach graficz-
nych, traktujących w swej twórczości exlibris marginalnie bądź
też wypowiadających się wyłącznie w tej formie grafiki. Przedsta-
wione tu księgoznaki Stanisława Dąbrowskiego, Jana Rerberga,
Tymona Niesiołowskiego, Wandy Kerzeniowskiej oraz prace najbar-
dziej znanych współczesnych artystów grafików: Jana Bandury, Ali-
ny Kalczyńskiej - artystki tworzącej przedziwnego uroku exlibri-
sy w technice mieszanej, drzeworytników: Antoniego Gołębnika,
Wiktora Langnera, Adama Młodzianowskiego, miedziorytnika Wojcie-
cha Jakubowskiego. Nie pominięto prac klasyków polskiego exlibri-
su: Stanisława Mroźewskiego, Stanisława Jakubowskiego, Wilhelma
Wyrwińskiego.

Brodowisko grafików śląskich reprezentowały grafiki Marii
Dawskiej, Anny Dolatowskiej i Zygmunta Waśniewskiego z Wrocławia,
Ireny i Zygmunta Acedańskich z Gliwic, bielszeczanina Edwarda
Grabowskiego, Stanisława Mękickiego, Kazimierza Moździerza i
Pawła Stellerą.

Dalsza część wystawy zawierała exlibrisy uczonych polskich
a wśród nich Henryka Batowskiego, Henryka Barycza, Kazimierza
Piekarskiego, Witolda Taszyckiego; wielkich bibliofilów: m.in.
Franciszka Biesiadeckiego, Edwarda Chwalewika, Andrzeja Banacha,
Jana Ryszkiewicza, Feliksa Wagnera.

Exlibrisy wielu współczesnych bibliotek, zarówno naukowych
jak i publicznych, zawarte w odrębnych gablotach. Zaprezentowa-
no tu między innymi: exlibrisy Biblioteki Jagiellońskiej, Kór-

nickiej i Narodowej. Tę grupę eksponatów zamykały księgoznaki bibliotek śląskich, a wśród nich Uniwersytetu Śląskiego, drzeworyt Antoniego Gołębnika, Biblioteki Głównej Śląskiej Akademii Medycznej /według projektu lekarza - chirurga Tadeusza Ginki/ oraz exlibrisy wielu regionalnych bibliotek publicznych /Będzina, Bytomia, Chorzowa, Katowic, Siemianowic, Świętochłowic, Zabrze i innych/. Pokazano też exlibrisy bibliofilów zrzeszonych w Oddziale Śląskim Towarzystwa Przyjaciół Książki: Stanisława Bocianowskiego, Łucji Butlerowej, /roboty Kazimierza Moździerza/, Zbigniewa Lipczyńskiego, Stefana Kosska.

Nie zabrakło również exlibrisów twórców śląskiej nauki i kultury: Adolfa Dygacza, Wacława Długoborskiego, Władysława Kędry, Ludomira Różyckiego, Wilhelma Szewczyka.

Wystawę zamykały exlibrisy Biblioteki Śląskiej. Zaprezentowano tu zarówno nie zrealizowane projekty ołówkowe Pawła Stelle-ra /11 rysunków z 1957 r./, projekt exlibrisu Wojciecha Barylskiego, jak i gotowe odbitki tego samego autora z roku 1950. Także Edward Grabowski jest autorem szeregu drzeworytowych exlibrisów dla Biblioteki, które pokazano na wystawie. Najnowszym był prezentowany exlibris według projektu Jana Nowaka z Tych.

Ekspozycja wzbudziła duże zainteresowanie czytelników tym ciekawym i nie pokazywanym dotąd rodzajem zbiorów.

Przypisy

- ¹ Edward Chwalewik: Exlibrisy polskie szesnastego i siedemnastego wieku. Wyd.1. Wrocław 1955 /sygn.134122 II/; Kazimierz Piekarski: Superexlibrisy polskie od XV do XVIII wieku.

Zebrane przez ... Z.1.Kraków 1929 /sygn. 49773 II/; Wiktor Wittyg: Exlibrisy bibliotek polskich XVII i XVIII wieku. Z.1. Warszawa 1903 /sygn. 9620 III/.

- ² Wystawa exlibrisu polskiego z kolekcji Mariana Wojciechowskiego. Opole, Maj 1966.
- ³ Andrzej Jurkiewicz: Podręcznik metod grafiki artystycznej. Warszawa 1975 /sygn. 390679 II/; Jerzy Werner: Technika i technologia sztuk graficznych. Kraków 1972 /sygn.390255 II/.
- ⁴ Stanisław Jerzy Gruczyński: O księgozbiorach i znakach bibliotecznych książąt Lubomirskich w XVIII wieku. "Roczniki Biblioteczne" R.9: 1965 z. 1/2 s.3-34. _____